ŞİİR, YİNE ŞİİR

Nazım Payam

İç dünyamızın dehlizlerinden şiire doğru kesintisiz bir ahenk akışı vardır. Bir ölçüde insanı insana, insanı çevresine yakın tutan bir akıştır bu; kişilikli olmayı, ilişki kurmayı ve duygudaşlığı temsil eder. Bunun birincil nedeni damıtılmış dil zevki ise diğeri şiirin göstergelerinde bulunan kimlik gerekleridir. Şimdilerde romanı geçerli saydıran maddeler; önceleri destan, masal, hikâye, sahne ve radyo oyunlarını da geçerli saydırmıştı. Oysa geçmiş dönemlerin hâlâ sürümde olan eserlerine baktığımızda göreceğimiz, onların ses düzeneğine şiirin egemen olduğudur. Söz konusu eserler, şiirin gözettiği ögelerle yazılmışlardır.

Kültür ufkuna ait çizgimiz, şiire yüklenen olası imgeyle, simgeyle, şiiri çözümleme çapıyla orantılıdır. Binlerce yıllık ölçütleri şiirimizle taşırız. Uzakları, çok uzakları şiirin dil aydınlığıyla seçeriz. Hakikatle ilişkimizi şiire söyletiriz. Rüyanın örtüsünü şiirle aralarız. Politik varsayımları onunla tasarlarız. Şiirin alanı, anlam biriktirme alanıdır. Çok defa üstü küllenmiş lakin ısısına ve ışığına ihtiyaç duyulan ateşi harlatmak şairlerin soluğuyladır. Geleceği sezdirmeye de öncüdür onlar. Toplumun huysuzluğu, bireyin doyumsuzluğu ilk şairlerde sancısını duyurur. Şairin yansıttığı her neyse insana duyduğu ilgidendir. Biz onunla merak, kaygı, üzünç, sevinç gibi duyguları bir başka tonda ve daha kalıcı yaşarız.

Şiirde sevincin döktürdüğü gözyaşları, vefanın hatırlattığıdır. Hüznün içselleştirdiği/içlendirdiği de öyle…

Çoğu şairin şiirinde barındırdığı, şiirine yakıştırdığı hüzündür. Elbette gönül, özlenene hüzünle akar. Mesela Bosnalı ‘Âli Dede (öl. 1598), “Hüzün, edep sahiplerinin süsüdür ve hayrın tümünü teşkil eder.” sözünün tercüme ve şerhini şu beyitlerle yapmıştır: ***Hüzün âriflerün bil***

hirfetidür/ Bu bâzârında aşkun sanatıdur.[1] (Hüzün, bil ki arif kimselerin mesleği olmuştur. Aşkın bu pazarında hüzün, onların sanatıdır.)

Hüzün sanatında söz, süresizlik için söylenir.

Ayrıca şair ataklığı, şiir disiplini medeniyet yönümüzün de belirleyicisidir. Dairesinde kaldığımız klasik şiirimiz, bizi kültür, dil ve zevk duymada nasıl Doğu'nun sacayaklarına sabitlemiş ise gözlemci ve sorgulayıcı modern şiirimizin tercihi de Batı'ya öykünmek olmuştur. Batı'ya öykünmenin esası bireyin yaşama biçimine, gaye ve zevklerine serbestlik kazandırmaktır.

"Millî Mücadele sonrası, cumhuriyetin kabulüyle artık şairimize düşen, sesini sessiz sakin işlemektir." derseniz yanılırsınız. Mizaç ve zihniyeti gereğince o, toplum ve birey inşasında görevlendirecektir kendisini. Dil ve biçimde değişikliğin, temada "ben" kışkırtıcılığının ve etkide arzu edilen gerçekliğin yorumlayanı olacaktır. Üstlendiği görev ise onu kâh okurunun somut muhalifliğini keskinleştirmeye kâh haysiyet ve hassasiyetleri uyandırmaya sevk edecektir.

Tabii karşıtlarıyla…

Tevfik Fikret ile Mehmet Âkif'in, Ziya Gökalp ile Asaf Hâlet'in, Sezai Karakoç ile Cemal Süreya'nın, Cemal Safi'nin ve Yavuz Bülent Bakîler'in şiirini bir karşılaştırınız. Rilke'nin, Furuğ Ferruhzad'ın, Octavio Paz'ın, Pablo Neruda'nın şiirleriyle de karşılaştırabilirsiniz. Birçok konuda uzlaşmaz, umarsız, ayrılıkçı gibi görünmelerine rağmen her biri, insan hâllerine, yaşantısına boyut katmakla meşguldürler. Dahası onlar, yaralayıcı olumsuzluklara karşı birlik oluşturmaya, ortak direnç göstermeye, hatta yorumlamayı sürdürmeye en yatkın olanlarımızdır, diyebiliriz.

Sanat, edebiyat; dünyayı küçülten teknolojiye yahut hayatı çekilmez hâle getiren savaşlara, sosyal çalkantılara duygu nizamı vermekte ahlaki kurallar ve yasalar kadar önemlidir.

Hele şiir…

Kim tarafından yazılmış olursa olsun şiiri, size gönderilen özel bir mektup olarak kabul ettiğinizde dert paylaşımını, duygu kardeşliğini onaylamışsınızdır. Dolayısıyla ülke edebiyatını ayağa kaldırdığınız takdirde, devreye girecek duyarlıktır. Yönetim körlüğünü, kötürümleşmiş toplumu, güdükleşmiş ahlakı belli bir sınır içinde ve binbir sıkıntıyla yürütmenize gerek kalmayacaktır. Kötülerin, bencillerin kural ve yaptırımını zayıflata azalta insanlık iddia ve idealini donandığınız şiirle desteklemiş olacaksınız.

Hem de ardışık düşlerle…

Farklı kültürlerle dayanışmada olmak, yeni öğretileri, yeni kuramları kırıcı eyleme düşürmeden ileri sürmek, kardeş bezeklilerden emsal oluşturmak şairlerimizin harcadığı çabayladır. Meziyetli çaba "duygularımızın ve

1 Bosnalı 'Âli Dede (Harîmî), *Gencîne-i Levâ'ih,* Hazırlayan: İlyas Kayaokay, DBY Yayınları, İstanbul 2023, s. 86-87.

bedenimizin sınırlılığını" germekle yetinmez, bizleri yüksek standartlı yaşamak yolculuğuna dâhil eder. İnancımız onların biriktirdiğiyle güç kazanır; ardımızda ve önümüzdeki bütünleyici miras ortaklığını keşfederiz. Nitekim keşfetmekle kalmaz, "Kendi hız ve zamanımızda sıkışmış olmamıza rağmen imgelemimizde bütün hızlara çıkabil[ir], bütün zamanı deneyimleyebil[iriz].".[2]

Kişi zihin hızını, imrendiği hızlara eş tutmak için okuduğu metnin çözümüne, "deneyim", "imgelem" ve estet yoluyla bir biçimde ve mutlaka hâlihazır varlığını ve hatırasını katacaktır. Hâliyle sanatçı yetkinliği, zamanın tarif ve sıkışıklığını aşarak bazı kurgu eksikliklerini kapatacaktır. Okuduğunu örneksemeyle alternatif kollara ayıracak, bildik ögelerle çoğaltacak ve ulusallaştıracaktır. Kendi gayretiyle iyiler, doğrular tarafında yerini alacaktır. Kuşkusuz bu durum, zamanlar arası yüzleşmeye veya bir iç hesaplaşmaya neden olduğu kadar idol ya da model çıkarmaya da yarayacaktır. Böylece yüzyılları aşan metinlerin özgünlüğü dile/şiire devredilen algı mücadelesini sürgit zorunlu kılacaktır.

Fakat nasıl bir mücadele?

İlham ve öğreti veya duygu ve fikir söz konusu olduğunda filozoflar ile şairleri özlenen değerlerin sivri uçlarında dolaştırabiliriz. Değerler kalıtımı böylesi bir damarı açık tutabilir. Ancak akıl ile hayal arasında meçhul kalanlar, akıldan öksüz ve yetimler şair de olsa hem yorumlamaktan hem de "dil" serüvenine katılmaktan muaftırlar. Çünkü dilin zaman dizinine bağlı işlevi buna izin vermez. Okunacak her metin bilinç karşılaştırmasını gerekçe gösterir. Dili, kararı dönüştürmüş ve karara varmış olarak görürüz.

Northrop Frye; "Kişi, bir arkadaştan gelen bir mektubu bile kendi kişisel bağlamında yeniden yaratmaya çalışır." der. Hemen ardından hiçbir gönderimin salt bırakılmayacağını ekler: ***Bu tür yeniden yaratma, her zaman bir tür çeviriyi içerir. Okumak, kişi okuduğu dili ne kadar iyi bilirse bilsin, mutlaka bir ölçüde çevirmek demektir***.[3]

Yani kendine dönüştürmek…

2 Oliver Sacks, ***Bilinç Nehri***, Çeviren: Dürrin Tunç, YKY, İstanbul 2019, s. 45.

3 Northrop Frye, ***Yaratma Yeniden Yaratma***, Çeviren: Kemal Atakay, Ketebe Yay., İstanbul 2022, s. 68.